

ಅಂಕಣಗಳು - ಸದ್ಯೋಜಾತ ಭಟ್ - ಲಿಪಿಲೋಕ

ಶಾಂತಿಯ ಸಂದೇಶ - ಲಿಪಿಯ ಕೊಡುಗೆ

ಆಗಿನ್ನು ಪ್ರಪಂಚ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಹೊಸಿಲನ್ನು ದಾಟಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸುವ ಸಂಕ್ರಮಣದ ಕಾಲ. ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ತನ್ನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಜನ ಮಾನಸವನ್ನು ಬಡಿದೆಬ್ಬಿಸಿ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಧರ್ಮ ಬೋಧನೆಯೊಂದಿಗೆ ಜನರಿಗೆ ನಿಕಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲವದು. ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಬುದ್ಧತೆ ಇದ್ದರೂ ರಾಜಕೀಯವೇ ಸರ್ವಸ್ವ ಎನ್ನುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇರಲಿಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು. ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅವ್ಯವಹಾರವೂ ತಾಂಡವವಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಜನರಿಗೆ ಸುಲಭದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೋಧನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಬಹು ಬೇಗ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿತು. ಆ ರೀತಿ ವಿಸ್ತಾರ ಪಡೆಯಲು ರಾಜಾಶ್ರಯದ ಜೊತೆಗೆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ ಸಡಿಲಿಕೆ ಕಾರಣವಾಯ್ತು.

ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ತನ್ನ ಆಶಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಜನರಿಗೆ ತಲುಪಿಸಲು ಆಯ್ದುಕೊಂಡ ಮಾರ್ಗ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಉಳಿದ ಧರ್ಮಗಳಂತೆ ಅದು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಕೊಡದೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರಾದುವ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಭಾಷೆಗಳನ್ನೇ ತನ್ನ ಬಂಡವಾಳ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಪಾಲಿ ಅಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಾದುವ ಭಾಷೆಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸಂದೇಶ ಸಾರಿದರೆ ಅದು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತಲುಪುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು ಭದ್ರ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಸರಳ ಉಪಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲು ಆಯ್ದು ಕೊಡದ್ದು ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಗಮನಿಸುವ ಹೆಬ್ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿತ್ತು. ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಹೆಬ್ಬಂಡೆಯಾಯ್ತು ಇನ್ನು ಭಾಷೆಯಂತೂ ಪ್ರಾಕೃತ ಎನ್ನುವುದು ತಿಳಿದಂತಾಯ್ತು ಲಿಪಿ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಆಡುಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಸುಲಭ ಆದರೆ ಅದನ್ನೇ ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಮಹತ್ವ ಆಗ ಆಯ್ದುಕೊಂಡದ್ದು ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿಯನ್ನು.

ಅದಾಗಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಕಲಿತಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸನೊಬ್ಬ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಜೊತೆಗೆ ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ ಬರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕರೋಷಿಯಲ್ಲೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಹೊಂದಿದ್ದ. ಜೊತೆಗೆ ಕಲೆಯ ಬಗೆಗೆ ಅಪಾರವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಹೊಂದಿದ್ದ. ಆತ ತಾನು ಕಲೆಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾ ದೂರದ ಗಾಂಧಾರ(ಇಂದಿನ ಕಂದಹಾರ್)ದಿಂದ ನಲಂದಾದಲ್ಲಿ ಕಲೆಗೆ ಆಶ್ರಯ ಸಿಗಬಹುದು. ಕಲೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಬಹುದೆನ್ನುವ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬಂದ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಬಂದವನಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಕಲೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದೆ ನಿರಾಶೆಗೊಂಡಿದ್ದ. ಹಾಗೆ ಬಂದವನಿಗೆ ರಾಜಾಶ್ರಯ ನೀಡಿ ಅವನನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡವ ಮೌರ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ದೇವಾನಾಂಪ್ರಿಯ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿಸ್ತ ಪೂರ್ವದ 3ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಬಹುಭಾಷಾ ವಿದ್ವಾಂಸನೊಬ್ಬ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಅಶೋಕನಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಈತ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಲಿಪಿಯ ಸಹಾಯ ದೊರಕಿತು.

ಚಪಟ : ದೂರದ ಗಾಂಧಾರದ ಲಿಪಿ ತಜ್ಞ ಬೇರಾರೂ ಆಗಿರದೆ ಇಂದು ನಾವು ಆಯುರ್ವೇದದ ಸಂಹಿತಾ ಕರ್ತ ಎಂದು ಗೌರವಿಸುವ ಚರಕನ ಮೊಮ್ಮಗ ಎನ್ನುವ ವಾದವೂ ಬಲವಾಗಿದೆ. ಇದು ಇದ್ದರೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈತ ಖರೋಷ್ಣೀ ಅಕ್ಷರ ಶೈಲಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡವ. ಅತ್ಯಂತ ಸಂಯಮದಿಂದ ಅಶೋಕನ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಚಪಟ ನಮ್ಮ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಕಲಾ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಲು ಕಾರಣೀಭೂತನಾದ. ಈತ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆರುವ ಕರ್ನಾಟಕದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ, ಮತ್ತು ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರಗಳಲ್ಲಿನ ಹೆಬ್ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ

ಎಡದಿಂದ ಬರೆದನು. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಶೋಕ ತನ್ನ ಪರಿವಾರದ ಯಾರೊಬ್ಬರ ಹೆಸರನ್ನೂ ಹೊರಗೆ ಹೋಗದಂತೆ ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ದೂರದ ಊರಿಗೆ ಅಶೋಕನಂತೂ ಬರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಬಂದರೂ ಓದಲಾಗದಂತೆ ಲಿಪಿಕರೇಣ ಎನ್ನುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪದವನ್ನು ಕರೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದು(ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ) ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಬರೆದನು. ಹೀಗೆ ಬರೆಯದೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಲಿಪಿಯ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಗನಾರು ಎನ್ನುವುದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈತ ಹೀಗೆ ಬರೆದು ಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಮೊದಲಿಗನಾದ ಮತ್ತು ಲಿಪಿಕಾರರ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಚಪಡ ಪಿತಾಮಹನೆನಿಸಿದ.

ಲಿಪಿಕಾರ : ಚಪಡನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಲಿಪಿಯ ಬಳಕೆ ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲವದು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷರ ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಮತ್ತು ಕಂಡರಣೆ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಲಿಪಿಕಾರ ಎಂದೂ, ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಲೇಖಾಪಿತ ಎಂತಲೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದೇಶದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ಅಕ್ಷರ ಇತಿಹಾಸದ ಮೊದಲ ನೋಟ ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ - ಆಂಧ್ರದ ಗಡಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಇದನ್ನು ಬರೆದವನು ಮತ್ತು ಬರೆಸಿದವನು ಮತ್ತು ಬರೆದ ಸ್ಥಳಗಳು ಲಿಪಿಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿವೆ. ಭಾರತದ ಲಿಪಿಕಾರರ ಇತಿಹಾಸದ ಆರಂಭವೇ ಇಲ್ಲಿಂದ. ಆದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಿಷಯದ ಬಗೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತು ಕೊಡುವುದರಿಂದಾಗಿ ಲಿಪಿಯ ಬಗೆಗೆ ಅಂತಹ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ಸಹ ಮನಗಾಣದೇ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರು. ಒಂದಂತೂ ನಿಜ ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ. ದೇಶದೆಲ್ಲೆಡೆ ಶಾಂತಿ ಸೌಹಾರ್ದತೆಯ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಿದ. ತನ್ನ ಹೆಸರು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮೌರ್ಯ ವಂಶದ ದೊರೆ ಅಶೋಕ ಬಹುಕಾಲ ತನ್ನ ನೆಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಆಗಲೇ ಇಲ್ಲ ಆತ ಕಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಶತಮಾನದಷ್ಟು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಶತಮಾನದ ಅಂಚಿಗೆ ನೇಪಥ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿದು ನಾಶವಾಯ್ತು. ಆತ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮ ಈ ನಮ್ಮ ನೆಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದೇ ಅದೂ ಕೂಡಾ ಅಷ್ಟೇ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಕಳಚಿಕೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ಆತ ಕೊಟ್ಟ ಅಕ್ಷರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಇಂದಿಗೂ ವಿಕಸಿಸುತ್ತಾ ಸಾಗಿದೆ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನೂ ಅಕ್ಷರಸ್ಥರನ್ನಾಗಿಸುವಲ್ಲಿ. ನಮಗೆ ಅಕ್ಷರದ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಮ್ರಾಟ ಇಂದಿಗೂ ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ನೆನಪಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದವನು ಅನ್ನುವುದು ಅತಿಶಯ ಅನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಚಪಡ ನಮಗೆ ಲಿಪಿಕೊಟ್ಟ ಪಿತಾಮಹನಂತೂ ಹೌದು.

ಕವಲೊಡೆದ ಲಿಪಿ - ವಿಕಾಸದ ಹಂತ : ತಮ್ಮ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಭಾಷೆಗೆ ಲಿಪಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಅದೆಷ್ಟೋ ಸಹಸ್ರಮಾನಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಬೌದ್ಧಿಕ ಕೌಶಲತೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಕಲಾಸಕ್ತಿ ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತಗೊಂಡಾಗಲೇ ಭಾಷೆ ಲಿಪಿಯ ರೂಪ ಪಡೆಯಿತು. ಮೊದಲಿಗೆ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲೇ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟು ಅವುಗಳನ್ನು ಮಣ್ಣಿನ ಮಡಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಲಿನ ಹಲಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಅದು ಲೋಹಗಳಲ್ಲೂ ಬರೆಯುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ಬಂತು. ಅಕ್ಷಪಾದದಂತಹ ಚಿತ್ರಲಿಪಿಗಳಿಂದ ಸಿಂಧೂ ನದಿಯತಟದ ಜನರು ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಂಡರೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಅದೆಷ್ಟೋ ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಅದೇ ಲಿಪಿಯಿಂದ ವಿಕಾಸಗೊಂಡು ಪರಿಷ್ಕೃತ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಎನ್ನುವ ಲಿಪಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಖರೋಷ್ಠೀ ಬಂದಾಗಿತ್ತು. ಕೇವಲ ರೇಖೆಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಸೊಗಡನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಗಳು ದಕ್ಷಿಣದ ಪ್ರಾದೇಶಿಕತೆಗೆ ಒಗ್ಗದೇ ಅವುಗಳು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯಿಂದ ಚಿಗುರೊಡೆದ ಕವಲು ಕನ್ನಡವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಂಡವು. ಮುಂದೆ ಕನ್ನಡವು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಶತ ಶತಮಾನಗಳಿಗೂ ರಾಜ ವಂಶಗಳ ಬೇರುಗಳಾಗಿ, ಅವರವರದ್ದೇ ಶೈಲಿ ಪಡೆಯಿತು. ಹೋಗೆ ಲಿಪಿಯೊಂದು ವಿಕಾಸದ ಪಥವನ್ನು ಬದಲಿಸುತ್ತಾ ಹೊಸತನಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಅವಕಾಶಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿಯ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ತಾಮ್ರಪಟ ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಶಿಲಾಲೇಖಗಳ ಜೊತೆಗೆ ತಾಳೆಗರಿಯ ಲಿಪಿಗಳೂ ಅನೇಕ ಮಹತ್ವದ ಆಕರಗಳಾಗಿವೆ.

ಲಿಪಿಕಾರನ ಗೊಂದಲಗಳು : ಲಿಪಿಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೊತ್ತಮೊದಲ ಅಂದರೆ ಇತಿಹಾಸ ಕಣ್ಣು ಬಿಡಬೇಕಾದರೆ ಅಥವಾ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದ ಅಕ್ಷಪಾದ ಲಿಪಿ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಂಡ ಲಿಪಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನೋಡಿದರೆ ಆಗ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಕೇತದ ಮೂಲಕ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನು ಶ್ರಮ ಪಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಆದರೆ ಆಮೇಲೆ ಬಂದ ಲಿಪಿಗಳು ಸುಸಂಬಂಧವಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿದ್ದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ವಿದ್ವಾಂಸನೂ ಸಹ ಲಿಪಿಕಾರನಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಇದನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ವಾಚಕನೊಬ್ಬ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡರಿಸುವ ಕಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರೂ ಸಹ ಶಾಸನ ಬರೆದ ಉದಾಹರಣೆ ಇವೆ. ಅವರಿಗೆ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವಿರದೇ ಹೋದರೂ ಬರವಣಿಗೆಯ ಕಲೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು.

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ : ಲಿಪಿಯ ಕುರಿತಾಗಿ, ಲಿಪಿಕಾರರ ಕುರಿತಾಗಿ, ಲಿಪಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಮತ್ತು ಪ್ರಚುರಗೊಳಿಸಿದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಿಧಾನದ ಬಗ್ಗೆ, ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಆಳವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡ ರಾಜ ಅಶೋಕನನ್ನು ಹೊರತಾಗಿ ಈ ದೇಶದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಶಾಂತಿ ಸಂದೇಶಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯನ್ನು ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಪರಿಚಯಿಸಿದ ಮೌರ್ಯ ವಂಶಸ್ಥ ರಾಜ ಅಶೋಕನು ಭಾರತೀಯ ಲಿಪಿಯ ಜನಕ ಎಂದು ನಾವು ಗೌರವಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದು ಸಂಭವಿಸಿ ಅನೇಕ ಶತಮಾನಗಳ ತರುವಾಯ, ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟು, ತನ್ನದೇ ರೂಪ ಪಡೆದು ವಿಕಾಸ ಹೊಂದತೊಡಗಿದ ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿಯ ಪಿತಾಮಹನೂ ಸಹ ಅಶೋಕನೇ ಎಂದು ನಾವು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕನ್ನಡದ ಜನರಿಗೆ ಲಿಪಿಯ ಬಳಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರ ಪಾತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯದ್ದು.

[ಕಣಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಅಂಕಣ ಬರಹಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಆಯಾ ಅಂಕಣಕಾರರದು]

ಬ್ರಾಹ್ಮಿ- ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕನ್ನಡ

ಆಗಿನ್ನೂ ಕಲಬುರ್ಗಿ ಅಥವಾ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ನಾಗರೀಕತೆಯ ಯಾವ ಕುರುಹುಗಳು ಕಾಣಿಸದಷ್ಟು ಹಿಂದಕ್ಕಿದ್ದ ಉರದು. ಅನತಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಭೀಮಾಶಂಕರದಿಂದ ಇಳಿದು ಬಂದ ಭೀಮಾ ನದಿಯ ಭೋರ್ಗರೆತದ ಜುಳುವಿನಲ್ಲಿ ಹಾಯಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿತ್ತಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸನ್ನತಿಯ ಸಮೀಪದ ಕನಗನಹಳ್ಳಿ. ಈ ಕನಗನಹಳ್ಳಿ ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೇ ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲೆಗೂ ಸಹ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಪಸರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಕಾರಣಕ್ಕಲ್ಲ. ಘಟಿತ ಘಟನೆಗಳ ದಾಖಲೀಕರಣದ ಕುರುಹುಗಳಿಂದ. ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲೆ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಉತ್ತರದ ಕೊಂಡಿಯಿಂದ.

ಹೌದು ನಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸ ಬೆಳೆದು ಬಂದದ್ದೆ ಹಾಗೆ. ನದಿಯ ಬುಡದಿಂದ ಬೆಳೆದು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಡಿದ್ದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರದಿಂದ ಆರಂಭಗೊಂಡು ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತ ಬಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಲೋಸುಗ ಸ್ತೂಪವೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಬಳಸಿ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಲಾಯ್ತು. ಬುದ್ಧನ ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಆತನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕಡೆಯಲಾಯ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಲಿಖಿಸಿದ ಅಕ್ಷರ ಸುಧಾರಿತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಸಿರಿ ಪುಳುಮಾವಿಯ ಮತ್ತು ಅಸೋಕನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಬರೆದ ಸ್ತೂಪ ಶಾಸನವನ್ನೂ ಸೇರಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸಹ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಗಿಂತಲೂ ಬಹಳ ಸಂಸ್ಕೃತಗೊಂಡವು. ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಮತ್ತು ಶಿಲೆಯನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲೂ ಒಂದು ವಿಧದ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯತೆ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿ ಸುಂದರವಾಗತೊಡಗಿತು. ಅಂದರೆ ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಒಂದು ಪರಂಪರೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ಅದು ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯ ಅವಸಾನದ ಅಂಚಿನ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ. ಆರಂಭಕಾಲೀನ ಸಹಸ್ರಮಾನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿಸ್ತ ಶಕೆಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಯುಗ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಆಗ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಪೂರ್ವೇತಿಹಾಸಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಕಾಯಕಕ್ಕೆ ಲಿಪಿಕಾರರ ಅವಶ್ಯಕತೆ

ಮನಗಂಡರು. ಆಗ ಪುನಃ ಲಿಪಿಕಾರರನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಕೆಲಸದ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನದ್ದೆನ್ನುವ ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ರಾಜರುಗಳ ಶಾಸನಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವು ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮೀಣ ಸೊಗಡನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಆದರೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರು ಕ್ರಿಸ್ತ ಶಕ ೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದಿಂದ ಮೂರನೇ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿಯನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದರು ಇದಾದ ಕೆಲವೇ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಶಾಸನಗಳು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಇತಿಹಾಸದ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಖಾತೆ ತೆರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದವು. ಆದರೆ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯೇ ಅಥವಾ ಆಗಿನ್ನೂ ಲಿಪಿಯ ಟಿಸಿಲು ಸರಿಯಾಗಿ ಒಡೆದಿರಲಿಲ್ಲವೋ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಆವರಿಸಿತ್ತು. ಅಥವಾ ಲಿಪಿಯ ವಿಕಾಸದ ಹಂತದ ಕನ್ನಡ ಕ್ರಮೇಣ ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಉತ್ತರದ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಳಿವಿನ ನಂತರ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮೇಣ ಶಾತವಾಹನರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಅಧಿಕಗೊಂಡಿತು. ಒಂದೊಮ್ಮೆ ಮೌರ್ಯರೇ ಆಮೇಲೆಯೂ ಪ್ರಬಲರಾಗಿದ್ದರೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಲಿಪಿಯ ಇತಿಹಾಸ ಮೊಟಕುಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶಾತವಾಹನರು ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಳ, ಕಲಾಕಾರರ ಒಂದು ವರ್ಗವನ್ನು ಬೆಳೆಸತೊಡಗಿದರು ಇದು ಕೇವಲ ಲಿಪಿಯ ಇತಿಹಾಸ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಕಲೆಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದರು ಎನ್ನ ಬಹುದು. ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಯ್ದು ಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಇಡೀ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಅತೀ ಕಡಿಮೆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಾವರ್ಗ ಒಂದನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರು ಹಾಗೆಯೇ ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣದ ಭಾಗವನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮದ ಕರಾವಳಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರ ಪರಿಣಾಮ ಅದಕ್ಕೂ ಕೆಳಗಿನ ತಮಿಳುನಾಡಿನಂತೆ ಮೊದಲು ತಮಿಳಿನ ಲಿಪಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಕನ್ನಡ ಖಾತೆ ತೆರೆಯಿತು. ಉಳಿದೆಲ್ಲಾ ಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಲಿಪಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಯಿತು. ಬುದ್ಧನ ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳು, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದ ಬೌದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕರಗತ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಹೊಸ ಹೊಸ ಬಗೆಯ ವಿನ್ಯಾಸಗಳನ್ನೂ ಹೊಸ ಬಗೆಯ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ನವಕರ್ಮಿಗಳು ಎನ್ನುವುದಾಗಿ ಕರೆಯಲಾಗಿತ್ತು. ಮೌರ್ಯೋತ್ತರ ಕಾಲದ ಕುಷಾನರ ರಾವಲ್ಪಿಂಡಿ, ಪೇಶಾವರ, ತಕ್ಷಶಿಲಾ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಉಲ್ಲೇಖ ಕಾಣಿಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇವರು ಸಂಘಾರಾಮ ಸ್ತೂಪ ವಿಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ವಿನ್ಯಾಸಗೊಳಿಸಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಸಂಘಮಿತ್ರನೆನ್ನುವವನು ಸ್ತೂಪ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಬುರಿತನೆನ್ನುವವ ಶಿಲ್ಪಿ ಹಾಗೂ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ. ತಾಮ್ರ ಪಟವನ್ನು ರೋಹಿಣೀಪುತ್ರ ಬರೆದ. ನವಕರ್ಮಿಗಳಂತೆ, ಸುತ್ತಾಂತಿಕ, ಮುಂತಾದವರೂ ಇದ್ದರು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಸನ್ನತಿಯ ಕನಗನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ತುಂಡು ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತದ್ದು ಇದರ ರಚಕರು ಅಥವಾ ಲಿಪಿಕರು ಹಿಮಾಲಯ ಮೂಲದ ಮಹಿನತ ಮತ್ತು ಮಲಗಿ ನವಕರ್ಮಿಗಳು ಮಾಡಿದ್ದು, ಶಿಲಾ ಫಲಕಗಳಲ್ಲಿ ದಾಯಕಮ್ಮನ ಮಗನಾದ ಆಯಮಲ(ಆರ್ಯಮಲ್ಲ) ನೆನ್ನುವ ನವಕರ್ಮಿಯ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಹೆಸರುಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದ್ದು ಇಂತವುಗಳು ದಕ್ಷಿಣದ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಾಗಿರುವುದು ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೇ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಮೂರನೇ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದ ತನಕವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಪ್ರಾಕೃತದ ಸ್ವಾಮಿತ್ವ ಕಾಣ ಸಿಗುತ್ತವೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ ೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯ ಮತ್ತು ಮೂರನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನ ದೊರೆ ಪುಳುಮಾವಿಯು ಕಲಾ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದನು. ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಕಲೆಯ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲಂತಹ ಓರ್ವ ಶಿಲ್ಪಿಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ ಚಂಡೇಶಿವ ಮಹಾದೇವನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಕನ್ನಡದ ನೆಲದಲ್ಲಿ, ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತುವಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ಉದಾಹರಣೆ ಇದು ಇರಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ವರ್ಧಕಿ ಅಥವಾ ವಡಗಿ-ಬಡಗಿಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡುದರ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಬಡಗಿ ಶಬ್ದವೊಂದರ ವ್ಯತ್ಯಯಿಯೂ ಆಗಲೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಇದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ ಶಿವಾಲಯದ ಮೊದಲ ಉಲ್ಲೇಖ ಇದಾಗಿದ್ದು. ಆಮೇಲಿನ ಉಲ್ಲೇಖಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಅದಾಗಲೇ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ನಾಗಾರ್ಜುನಕೊಂಡದ ಶಾಸನಕ್ಕಿಂತಲೂ

ಮೊದಲೇ ನಿರ್ಗುಂದದ ಶಿವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು. ಇದರ ರಚನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ತಿಳಿಯದೇ ಇರುವುದು ಸೋಜಿಗವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ಶಿಲಾ ದೇಗುಲ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಖಂಡರಿಸಲು ನೈಪುಣ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಪಲ್ಲವ ದೊರೆ ಶಿವ ಸ್ವಂದವರ್ಮನ ಒಂದು ತಾಮ್ರಪಟ ಶಾಸನವು ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿಯು ತನ್ನ ತನವನ್ನು ಸಡಿಲಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣದ ಲಿಪಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ದೀರ್ಘಶಾಸನವೆನ್ನುವ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಶಾಸನದ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಶಾಸನದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸೇರ್ಪಡೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕೋಲಿವಾಲದ ಭೋಜಕ ಭಟ್ಟ ಶಮ್ಮನು ತನ್ನ ಹಸ್ತದಿಂದಲೇ ಬರೆದಿದ್ದು ಗೋ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ವಂದಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೇ ರಹಸ್ಯಾಧಿಕನಾಗಿದ್ದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಮುದಾಯವು ಮೊದ ಮೊದಲು ಕ್ರಿ. ಶ ೨-೩ ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಸ್ಥಳೀಯ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕರ್ನಾಟಕದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆ ನಿಂತು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂದೆ ವ್ಯಾಪಕಾರಿಕದಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ನೆಲೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆ. ವಲಸಿಗರಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಶಾಸನಗಳೆಲ್ಲಾ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳೀಯ ಕನ್ನಡವನ್ನು ಲಿಪಿಯಾಗಿಸಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ವನ್ನು ಮಾಧ್ಯಮದ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಬಳಸಿಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಗಾಂಧಾರದ ಖರೋಷ್ಠಿ ಪಂಡಿತ ಚಪಡ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆದಂತೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಯಾರೂ ಶುದ್ಧ ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಳಸಿ ಬರೆದಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಒಂದೋ ಮುಂದೆ ಪ್ರಾಕೃತದ ಪ್ರಭಾವ ಕಡಿಮೆ ಆಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಆ ಭಾಗವನ್ನು ಕ್ರಮೇಣ ಆವರಿಸಿತು. ಅಥವಾ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಲ್ಲೂ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಒಲವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ ಎಂದರೆ ಪಲ್ಲವ ಶಿವಸ್ವಂದವರ್ಮನ ಹಿರೇಹಡಗಲೀ ಶಾಸನ. ಚಪಡನಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಭಟ್ಟ ಶಮ್ಮ ಅಥವಾ ಭಟ್ಟಶರ್ಮ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತದ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನೂ ತೂರಿಸಿರುವುದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಚಪಡ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟ ಶರ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗಿದ್ದ ಆದುದರಿಂದ ಉಭಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಿಡಿತ ಸಾಧಿಸಿದ್ದರೂ ಸಹ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಅನಿವಾರ್ಯವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಚಪಡನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದ ಕುರುಹುಗಳಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಹಿರೇ ಹಡಗಲಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಸ್ತಿ ಗೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಲೇಖಕ ವಾಚಕ ಶ್ಲೋತ್ರೀಭ್ಯಃ' ಎಂದು ಗೋವುಗಳು ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜೊತೆಗೆ ಲೇಖಕ ವಾಚಕ ಮತ್ತು ಶ್ಲೋತ್ರೀಯರನ್ನೂ ಸಹ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಶುಭಕೋರಿದ್ದಾನೆ.

ಕದಂಬರಾಜನ ಮೂರನೇ ಶತಮಾನದ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಳವಳ್ಳಿಯ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಶಿಲಾಶಾಸನ ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ ಹಂತದ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಖಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ "ಋಕಾರದ ಬಳಕೆ ಇದೇ ಮೊದಲ ಸಲ ಎನ್ನ ಬಹುದಾಗಿದೆ. "ಬ್ರಹ್ಮ ದೆಜ್ಜಂ ಸೇ ಕದಂಬೇಸು ಋಧಮಾತೇ ವಿಸಸತ್ತು" ಎನ್ನುವ ಸಾಲು ಲಿಪಿಯ ಅಧ್ಯಯನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಲಿಪಿಕಾರನ ಬಗ್ಗೆ "ಲಿಖಾಪಿತಂ" ಎನ್ನುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಬರೆದವನನ್ನು ವಿಶ್ವಕಮ್ಮಾ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ "ಉತ್ತಂ ಖಣ್ಣೋ ವಿಶ್ವಕಮ್ಮಾ" ಎನ್ನುವುದು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನ ಉಲ್ಲೇಖ ಎನ್ನುವುದಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸ ಬಹುದು. ಪ್ರಾಕೃತದ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಸ್ತೂಪ ನಿರ್ಮಾಣಕಾರರಾದ ನವಕರ್ಮಿಗಳ ದೀರ್ಘ ಉಲ್ಲೇಖದ ನಂತರದ ಈ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಹತ್ವ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ವಿಶ್ವಕರ್ಮರೇ ನವಕರ್ಮಿಗಳ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದೇ ಶಾಸನದ ಕೊನೆಗೆ "ನಾಗದತ್ತೇನ" ಎನ್ನುವ ಅಂಶವೂ ಬರುವುದು. ನಾಗದತ್ತನಿಂದ ಈ ಶಿಲಾಲೇಖವು ಯೋಗ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಎನ್ನಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಮೊದಲಾರ್ಧ ಚುಟು ಶಾತಕರ್ಣಿ ಬರೆಸಿದ್ದು ಆ ನಂತರದ್ದು ಶಿವಸ್ವಂದವರ್ಮ ಬರೆಸಿದ ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ.

'ಸಜಯತಕಸ ಅಚರಿಯಸ (ದ)ಮೊರಕಸ ಸಿಸೇನ ಣಟಕೇನ ನಾಗೋ ಕತೋ' ಇದು ಬನವಾಸಿಯ ವಿನ್ನುಕಡ ಸತಕನಿಯ ನಾಗ ಶಾಸನದ ವಾಕ್ಯ. ಇದು ಸಜಯತ ಎನ್ನುವುದು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಸಂಜಯಂತಿ ಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಅದು ಆಗಿನ ವೈಜಯಂತೀ ಈಗಿನ ಬನವಾಸಿಯನ್ನು ಹೆಸರಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಗ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿದವನನ್ನು ಆಚಾರಿ ಎನ್ನುವುದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದು ಆಚಾರ್ಯ ಪದದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಥಮ ಮಾಹಿತಿ

ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆಚಾರ್ಯ ಎನ್ನುವ ಪದ ಸರ್ವೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಶಾಸನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಸಾತಕರ್ಣಿಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಎನ್ನಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಮೊದಲು ಬೌದ್ಧ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ಆಚಾರ್ಯ' ಪದ ಬಳಕೆ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅದು ಬಹಳ ವಿರಳ. ನಾಗ ಶಿಲ್ಪವೊಂದರಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಎನ್ನಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದರ ನಂತರದ ಕದಂಬರ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ಪ್ರಾಕೃತ ಈ ನೆಲದಿಂದ ನೇಪಥ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿದು ಆ ಜಾಗವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಸ್ಥಳೀಯ ಕನ್ನಡ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಕನ್ನಡದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡತನ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿತ್ತು.

ಬ್ರಾಹ್ಮೀ-ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಕಳಚಿಕೊಂಡು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ನಲಿದಾಡಿ ಕನ್ನಡದಪ್ಪುಗೆ

ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಮತ್ತು ಭಾಷೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುತುವರ್ಜಿ ವಹಿಸಿದ್ದ ಕದಂಬರು, ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣೆಗೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಗಷ್ಟೇ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ಆವರಿಸಿದ್ದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡವನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಸ್ಥಳೀಯ ಲಿಪಿಕಾರರ ಕೊರತೆ ಅಥವಾ ಲಿಪಿಗೊತ್ತಿರದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಮೊದ ಮೊದಲು ಉತ್ತರದ ಲಿಪಿಕಾರರನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಪಲ್ಲವ ಶಿವ ಸ್ವಂದವರ್ಮನ ಕಾಲದಲಿ ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಿರೇಹಡಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಾಮ್ರಪಟವನ್ನು ಬರೆಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ತಾಮ್ರಪಟದ ಭಾಷೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಆದರೆ ಇದರ ಲಿಪಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯಿಂದ ತುಸು ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಕನ್ನಡದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಭಟ್ಟಶರ್ಮ ಎನ್ನುವ ಕೋಲಿವಾಲ ಪ್ರದೇಶದ ರಹಸ್ಯಾಧಿಕ ಭೋಜಕನು ಈ ತಾಮ್ರ ಪಟವನ್ನು ಬರೆದವನು. ಈತನ ಈ ಶಾಸನವೇ ದಕ್ಷಿಣದ ಭಾಷಾ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಹೆಜ್ಜೆ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಇದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಹಲವು ದಾಖಲೆಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗಂತ ಭಟ್ಟಶರ್ಮ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದವನು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ ಅದೊಂದು ಉಹ ಅಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಈತನ ನಂತರ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನಗಳು ಕನ್ನಡದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಬಳಕೆಗೆ ತಂದವು.

ಕನ್ನಡ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಅತಿ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಆಳಿದ ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಕದಂಬರದು ಪ್ರಮುಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕದಂಬರೆಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡವರೆಲ್ಲರೂ ಸಹ ಒಂದೇ ವಂಶಸ್ಥರಲ್ಲ. ಒಂದೇ ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದಾಗಲೀ ಕೇಂದ್ರದಿಂದಾಗಲೀ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಮಗೆ ಸಿಗುವ ದಾಖಲೆಗಳಲ್ಲಿ “ಬನವಾಸಿ” ಕದಂಬರು ಪ್ರಥಮರು. ನಾನಿಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಸ್ಥಾಪ ಮಾಡಬೇಕು, ಹಿರೇಹಡಗಲಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಾಣದ ಒಂದು ವಾಕ್ಯ ಶಾಸನದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಗುತ್ತದೆ. ಕೋಲಿವಾಲದ ಭೋಜಕ ಭಟ್ಟ ಶರ್ಮನು “ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಲೇಖಕವಾಚಕ ಶ್ರೋತೃಭ್ಯಃ ಇತಿ” ಎಂದು ಶಾಸನವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆತ ಗೋವಿಗೆ, ಬಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮತ್ತು ಬರೆದವನು ಓದಿದವನು ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿ ಶೃತಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹೊಗಳಿಕೆ ಎನ್ನುವುದು ಕೆಲವರ ವಾದ ಇದ್ದರೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ್ದು ಲಿಪಿಕಾರನದ್ದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೂ ತುಸು ಮೊದಲು ಮಳವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ಶಿವಸ್ವಂದವರ್ಮನ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಶಾಸನ ಇನ್ನೊಂದು ಮಹತ್ವ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಕ್ರಿ. ಶ. ಸುಮಾರು 250ರಲ್ಲಿ ವಿಣ್ಣುಕಡ ಚುಟುಕುಲಾನಂದ ಸಾತಕರ್ಣಿ ಒಂದನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ತಾನು ಒಂದು ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದಾನ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.300ರಲ್ಲಿ ಶಿವಸ್ವಂದವರ್ಮನು ಮಳವಳ್ಳಿ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆದವನು ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಎನ್ನುವ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ. “ಉತ್ತಂ ಖಂಡೋ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾ” ಎಂದು “ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡಿರಿಸಿದವನು ವಿಶ್ವಕರ್ಮ” ಎನ್ನುವುದಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಕದಂಬರ ಕಾಲದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನ ಉಲ್ಲೇಖದ ಮೊದಲ ಕುರುಹು ಇದಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಳವಳ್ಳಿ ಶಾಸನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೌಶಿಕನ ಪುತ್ರ ಕೊಂಡಮಾನಕುಲದ ಲಿಪಿಕಾರ ನಾಗದತ್ತನ ಹೆಸರಿದೆ. ಈ ಲಿಪಿಕಾರನು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸತಕ್ಕವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗೇ ಭಾಷಾ ಸಂಕ್ರಮಣದ ಜೊತೆಗೆ ಲಿಪಿಯ ಸಂಕ್ರಮಣವೂ ಕದಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕದಂಬರು ನಮಗೆ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಥಮ ರಾಜಮನೆತನದವರಾದರು. ಬ್ರಾಹ್ಮೀ-ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಕಳಚಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಕದಂಬರು ಮುಂದೆ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೇ ಛಂದೋಬದ್ಧವಾದ ರಚನೆಗಳಿಗೂ ಕದಂಬರು ಕಾರಣರಾದರು. ಕದಂಬರು ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನೇ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದುದು ಸ್ವತಃ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಅರಸರ ಒಲವು. ಸ್ವತಃ ಕದಂಬ ರಾಜರುಗಳು ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಆಸಕ್ತಿ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ ಎನ್ನುವುದು ಕದಂಬರ ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ತಾಳಗುಂದ ಸ್ತಂಭ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಗುಡ್ಡಾಪುರದ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕದಂಬರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕದಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಕೊನೆಗೊಂಡ ಕೆಲವು ಸಮಯದ ನಂತರ ಬೇಲೂರು, ಬಂಕಾಪುರ, ಹಾನಗಲ್, ಗೋವಾ, ಬಯಲ್ಕಾಡು, ಉಚ್ಚಂಗಿ, ನಾಗರಖಂಡ, ಕಳಿಂಗದಿಂದ ಕದಂಬರ ಹೆಸರಿನವರು ಆಳಿದರು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಾನು ಸುಮಾರು ಮೂರು-ನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಆರನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಆಳಿದ ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಅವರನ್ನಿಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಅಥವಾ ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರೆಂದು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರು ಮೊದಲು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ. ಆದರೆ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮವು ಅವರನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದರಿಂದ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತ್ಯಜಿಸಿದರು, ಆದರೆ ಕದಂಬರು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರ ಸರಿಯಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ರವಿವರ್ಮನು ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಾಯಿತನ ತಾಮ್ರಪಟ ಮತ್ತು

ಜಯತ್ಯಮಿತ ಗುಣಬೃದ್ಧಬುದ್ಧಸ್ತತ್ರ ಸಮಾಶ್ರಯಃ|
ಶುದ್ಧೋದನ ಕುಲೋದ್ಯೋತಃ ಪದ್ಮಪತ್ರ ನಿಭೇಕ್ಷಣಃ||

ಎನ್ನುವ ಬುದ್ಧನ ಸ್ತುತಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಸು. ಐದು- ಆರನೇ ಶತಮಾನದ ಹೊನ್ನಾವರ ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ಇವಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇವರು ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮದ ಅಂಧಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ದಾಖಲೆಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವವು. ವೇದಗಳನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಕದಂಬ ಮೃಗೇಶವರ್ಮ, ರವಿವರ್ಮ, ಹರಿವರ್ಮ, ಕೃಷ್ಣವರ್ಮ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವರ್ಮರು ಅಷ್ಟೇ ಆಸ್ಥೆಯಿಂದ ಜೈನಧರ್ಮವನ್ನೂ ಅವರು ಪೋಷಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರು ಕೊಡಮಾಡಿದ ಜಿನದತ್ತಿಗಳು ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ರವಿವರ್ಮ ಬುದ್ಧನನ್ನು, ಮೃಗೇಶವರ್ಮನು ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಆರಾಧಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಮಹಾದೇವ, ವಿಷ್ಣು ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ಮತ್ತು ಕಾಮದೇವರಿಗೆ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಜಿನನ ಮತ್ತು ಕಾಮನ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ವರ್ಷವರ್ಷವೂ ಇವರು ಸಡಗರದಿಂದ ಆಚರಿಸಿದರು ಎಂದು ಗುಡ್ಡಾಪುರ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವರ ಶಾಸನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಇವರು ವಿದ್ಯಾಸಕ್ತರೂ ಅಲ್ಲದೇ ಭಾಷಾಭಿಮಾನಿಗಳೂ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಆಗಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರು ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯವರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ನಂತರ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದ ಪ್ರಾಂತೀಯ(ಸ್ಥಳೀಯ) ಅರಸರಲ್ಲಿವರು ಪ್ರಮುಖರಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರಂತಾಗಲೀ ಅಥವಾ ತಲಕಾಡಿನ ಗಂಗರಂತಾಗಲೀ ಇವರು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲಿಲ್ಲ. ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇವರ ಸ್ಥಾನ ಗೌಣವೆನಿಸಿದರೂ ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿ ಮತ್ತು ಭಾಷಾ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅದು ಗುರುತರವಾಗಿದೆ.

ಕದಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 500 ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯ ಸಂವಹನ ಅಂತ್ಯಗೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ದೀರ್ಘಕಾಲ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಮಾಧ್ಯಮವೊಂದು ಕ್ರಮೇಣ ನಶಿಸುತ್ತಾ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆರಂಭಕಾಲದ ಕನ್ನಡಲಿಪಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಸಂಸ್ಕೃತವು ಭಾಷಾ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತು, ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ

ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರ ಭಾಷೆಯಾಗಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭದ್ರಗೊಂಡಿತು. ಕನ್ನಡಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತಜೊತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಆಡುಭಾಷೆಯಾಗಿ ಸಂವಹನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾಧ್ಯಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಕ್ರಮಣ. ಸುಮಾರು 4 ರಿಂದ ಆರನೇ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಭಾಷೆಯ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದವು. ಭಾಷಾ ಮಾಧ್ಯಮದ ಮೂಲಕ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ರಾಜಮನೆತನಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಅವಲೋಕಿಸಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಈಗಿನ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಇಕ್ಷ್ವಾಕು, ಆನಂದ, ಬೃಹತ್ಪಲಾಯನ, ಸಾಲಂಕಾಯನ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಕುಂಡಿಗಳು ಒಂದು ಸತರದಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ನೈಋತ್ಯ ಪ್ರದೇಶ ಅಂದರೆ ಈಗಿನ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಕದಂಬ, ಗಂಗ ಮತ್ತು ಪುನ್ನಾಟರು. ಇವರುಗಳಲ್ಲದೇ ಆರಂಭಕಾಲದ ಪಲ್ಲವರು. ಇವೆರಡು ಘಟಕಗಳನ್ನು ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಯಿಂದ ಬೆಸೆದರೆ, ವಾಕಾಟಕರು ಉತ್ತರಕಡೆಯಿಂದ ಬೆಸೆದಿದ್ದರು. ಮೂರು-ನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರೆಲ್ಲರೂ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಕಡೆ ವಾಲಿದ್ದರು, ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿಯನ್ನು ಬಳಸಿ, ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಕೆಲವೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈ ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರ ಸರಿದು, ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸತೊಡಗಿ, ತಮ್ಮ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನೂ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಗೆ ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡರು. ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಗೆ ಮಾಧ್ಯಮವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿಯನ್ನು ಸುಮಾರು ಒಂದು ಶತಮಾನದ ಕಾಲ ಮುಂದುವರಿಸಿ ನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆ ಲಿಪಿಯಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಳೀಯ ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಇವರು ಬಳಸತೊಡಗಿದರು.

ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಿಂದ ಮುಂದುವರಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳ ಅಂತ್ಯ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯ ಅಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗರೆಂದರೆ ನಾಗಾರ್ಜುನಕೊಂಡದ ಇಕ್ಷ್ವಾಕರು. ಮೂರನೇ ಶತಮಾನದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಮಯ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದ ಇವರು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು. 274-297ರಲ್ಲಿದ್ದ ವಾಸಿಷ್ಠೀಪುತ್ರ ಹೊಹಲನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಕಡೆ ವಾಲಿ, ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು 'ದೇವಕುಳ'ಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಶಾಸನ ಬರೆಸಿದರು. ಆಗ ಇವರು ಬಳಸಿದ್ದು ಕೊನೆಯ ಹಂತದ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿಯನ್ನು. ಬಹುಶಃ ಇದರಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಪಡೆದ 'ಸಮ್ಯಕ್ ಸಂಬುದ್ಧಸ್ಯ ಪಾದಾನುದ್ಯಾತ' ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡ ಆನಂದವಂಶದ ಮೊದಲ ಅರಸನು ಗೋಸಹಸ್ರ ಮತ್ತು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ದಾನಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಗ್ರಾಮ ದತ್ತಿ ಕೊಟ್ಟು, ಪ್ರಾಕೃತ ಮಿಶ್ರಿತ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ ಹಂತದ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿ ಬಳಸಿ, ತಾಮ್ರಪಟ ಬರೆಸಿದನು. ಇದೇ ಕಾಲದ ಬೃಹತ್ಪಲಾಯನರು 'ಬ್ರಹ್ಮದೇಯ'ವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಕೆಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಟುಂಬಗಳನ್ನು ಪಂತೂರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದರು.

ಆಮೇಲೆ ಸು. ಐದನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆಳಲಾರಂಭಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುಕುಂಡಿಗಳು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧನ ನಿಷ್ಠಾವಂತ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿಹಾರಗಳನ್ನೂ ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಧಾರಾಳವಾಗಿ ದತ್ತಿ ಕೊಟ್ಟವರು, ಇದೇ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯಾರ್ಧ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಧರ್ಮಾನುಯಾಯಿಗಳಾಗಿ, ವೈದಿಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಲು, ಬ್ರಹ್ಮದೇಯ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಲವು ತೋರಿದರು. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ತಾಮ್ರಪಟಗಳನ್ನು ಇವರು ಬರೆಸಿದ್ದು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲೂ, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲೂ. ಅಲ್ಲದೆ ಆಮೇಲಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿಯನ್ನೂ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಸ್ಥಳೀಯ ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಇವರು ಬಳಸತೊಡಗಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೊದಲು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತೆನ್ನುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಲಿಪಿಯು ಕೆಲವೇ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಾದ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಕಾಣುವೆವು. ಕದಂಬರು ತಮ್ಮ ಆಡಳಿತದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿಯನ್ನು ಮಳವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡರು, ಆಮೇಲಿನ ಶಾಸನವನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತಮಿಶ್ರಿತ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿದರು, ಸಂಸ್ಕೃತದೊಡನೆ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರೆಸಿದ್ದನ್ನು ಬೇಲೂರು ತಾಲೂಕಿನ

ಹಲ್ಮಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು, ಮತ್ತು ಪ್ರಬುದ್ಧ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಛಂದೋಬದ್ಧವಾಗಿ ಬರೆಸಿದ್ದನ್ನು ತಾಳಗುಂದ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸತಂಬ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವೆವು. ಆರಂಭಕಾಲದ ಕನ್ನಡಲಿಪಿಯನ್ನು ಬಳಕೆಗೆ ತಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿಯ ಅಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಕದಂಬರು ಪ್ರಥಮರು ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆಂಧ್ರದ ವಿಷ್ಣುಕುಂಡಿಗಳು ಕದಂಬರಿಂದಲೇ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದ ಸಂಸ್ಕೃತ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿದರೋ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡರೋ ತಿಳಿಯದು, ಆದರೆ ಅವರಿಗಿಂತ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಶತಮಾನ ಮುಂಚೆ ಈ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಕದಂಬರು ಬಳಕೆಗೆ ತಂದದ್ದು ಮಾತ್ರ ನಿಜ. ಕದಂಬರು ಬರೆಸಿದ ಹಾಗೂ ಈಗ ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ಸುಮಾರು 50 ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 24 ಶಾಸನಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಂಗೆ ಸೇರಿವೆ, 16 ಶಾಸನಗಳು ದೇವಸ್ವಂಗೆ, ಮತ್ತು ಕೇವಲ 2 ಮಾತ್ರ ಕೆರೆಕಟ್ಟೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ, ಉಳಿದ ಮೂರು ಅನಿಶ್ಚಿತ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ. ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ದೇವಸ್ವಂ ಹೊಂದಿರುವ ಕದಂಬರ ಸುಮಾರು 16 ಶಾಸನಗಳಿದ್ದರೂ ಕದಂಬರ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈಗ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಭಗ್ನಗೊಂಡಿರುವ ಅಥವಾ ತನ್ನ ಮೂಲಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗದಷ್ಟು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ನವೀಕರಣಕ್ಕೊಳಗಾಗಿರುವ, ಸುಮಾರು ದೇವಾಲಯಗಳು ಮಳವಳ್ಳಿ, ತಾಳಗುಂದ, ಬನವಾಸಿ, ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಹಲಸಿ, ಗೋವಾದ ಅವಾಳಂನಲ್ಲಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವಾದ ಅವಾಳಂ ತನ್ನ ಮೂಲಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುಹಾಲಯ. ಕದಂಬರ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಸುಮಾರು ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಲಿಪಿಕಾರರ ಹೆಸರು ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕದಂಬರ ಕಾಲವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಲಿಪಿಕಾರರದ್ದಾಗಿತ್ತೇ ವಿನಃ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳದ್ದಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು.

ಕದಂಬರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾ ಪ್ರೇಮಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವರು ಬರೆಸಿರುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಾಸನಗಳು ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಸೇರಿವೆ. ಆದರೆ ಕೆಳಗುಂದಿಯ ವೀರಗಲ್ಲು, ತಮಟಕಲ್ಲು, ಮತ್ತು ಪುರ್ದುಕಾನ್ ದಾನಶಾಸನ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳು. ಹಲ್ಮಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ 50 ವರ್ಷ ಮುಂಚೆಯೇ ತಾಳಗುಂದದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಕಟಾಂಜನ ಶಾಸನವೊಂದನ್ನು ಬರೆಸಲಾಗಿತ್ತೆಂದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಭಿಮತ ಕನ್ನಡ ಶಿಲಾ ಶಾಸನಗಳ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಅರ್ಥ ಶತಮಾನದಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನತೆಗೆ ಸರಿಸುತ್ತದೆ.

ಕದಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲಾದ ಮಹತ್ವದ ಇನ್ನೊಂದು ಬದಲಾವಣೆ ಎಂದರೆ, ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳ ಅಧಿಪತ್ಯ ಕೊನೆಗೊಂಡು ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ಅಧಿಕಗೊಂಡದ್ದು. ಲೇಖನಮಾಧ್ಯಮವು ಬದಲಾದುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದು ಅಷ್ಟೊಂದು ಮಹತ್ವವೆನಿಸಲಿಲ್ಲ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನೂ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ತಂದುದಕ್ಕೆ ಈ ಪಟ್ಟ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಶಿವಸ್ತಂಧವರ್ಮ ಪಲ್ಲವನ ಹಿರೇಹಡಗಲಿ ಶಾಸನವು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿದ ಮೊದಲ ತಾಮ್ರಪಟವೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದತ್ತಿಯನ್ನು (ಬ್ರಹ್ಮಾದಾಯ) ದಾಖಲಿಸಿರುವ ಈ ತಾಮ್ರಪಟದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಶರ್ಮ ಪ್ರಮುಖನನ್ನು ಮೊದಲೊಂದು ಇಪ್ಪತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ವ್ರಿತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಂಚಿದ ವಿವರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕೊಡುಗೆಗಳು ಕದಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಕಂಡಿತು, ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ ಸಂವಹನ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಅಲೆಯನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿದವು.

ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಂತೆ ಬಹಿರಂಗ ದಾಖಲೆಗಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ, ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಫಲಾನುಭವಿ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಮುದಾಯ ಬಿಟ್ಟು, ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಇವು ಮುಕ್ತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿತು, ಹೆಚ್ಚಿನವು ಕೆಲವಷ್ಟು ರಹಸ್ಯ ಒಡಂಬಡಿಕೆಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ದಾನ, ದತ್ತಿ ದಾಖಲೆಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ವಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷ ಲಾಭವಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಹೆಸರು ಬಂದರೂ ಅವರನ್ನು ಶಿಲಾ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿರುವುದು ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥೆಯ

ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾತ್ರ. ಹೀಗೆ ಕನ್ನಡವನ್ನು ಲಿಪಿ ಮಾಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಭಾಷಾ ಸಂವಹನ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲಿಗೆ ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟವರು ಕದಂಬರು.

ಕನ್ನಡನಾಡಿಗೆ ಮಾತ್ರಾ ಸಮಕ ಕೊಟ್ಟ “ಕುಬ್ಜ ಕವಿ”

ಬನವಾಸಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸದೃಢಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಕದಂಬರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದದ್ದು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ. ಅಶೋಕನಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಕೆಲವೆಡೆ ಪ್ರಸಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಆಸಕ್ತಿ ಸಹಜವಾಗಿತ್ತು. ಅನಂತರ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸಹ ಅವರು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರ ಸರಿಯಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ನಿರರ್ಶನಕ್ಕೆ ರವಿವರ್ಮನ ದಾವಣಗೆರೆ ಸಿದ್ಧಾಯತನ ತಾಮ್ರಪಟ ಮತ್ತು “ಜಯತ್ಯಮಿತಗುಣ ಭೃದ್ಬುದ್ಧಸತ್ಯ ಸಮಾಶ್ರಯಃ| ಶುದ್ಧೋದನ ಕುಲೋದ್ಯೋತಃ ಪದ್ಮ ಪತ್ರ ನಿಭೇಕ್ಷಣಃ|| ಎನ್ನುವ ಬುದ್ಧನ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಸು. ಐದು-ಆರನೇ ಶತಮಾನದ ಹೊನ್ನಾವರ ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ಆಧಾರವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಕದಂಬರು ಧರ್ಮದವೊಂದರ ಅಂಧಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸರಿ ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ದಾಖಲೆಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ವೈದಿಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಸಲಹಿದರೋ ಅಷ್ಟೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಜೈನಧರ್ಮವನ್ನೂ ಪೋಷಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಮೃಗೇಶವರ್ಮ, ರವಿವರ್ಮ, ಹರಿವರ್ಮ, ಕೃಷ್ಣವರ್ಮ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವರ್ಮ ಜೈನದತ್ತಿಗಳು ನಿರರ್ಶನಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ರವಿವರ್ಮ ಬುದ್ಧನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರೆ, ತನ್ನ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯನ್ನು ಮೃಗೇಶವರ್ಮನು ಆರಾಧಿಸಿದನು. ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾದೇವ, ವಿಷ್ಣು, ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ಮತ್ತು ಕಾಮದೇವರಿಗೆ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಜಿನನ ಮತ್ತು ಕಾಮನ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ವರ್ಷವರ್ಷವೂ ಇವರು ಸಡಗರದಿಂದ ಆಚರಿಸಿದರು.

ಬನವಾಸಿ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಹೊಂದಿದ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಾತವಾಹನರ ನಂತರ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತವನ್ನು ಆಳಿದ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ, ಆದರೆ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರಂತಾಗಲೀ ತಲಕಾಡಿನ ಗಂಗರಂತಾಗಲೀ ಇವರು ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಸ್ತರಣೆಗೆ ಮುಂದಾಗಲಿಲ್ಲ. ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಇವರ ಕೊಡುಗೆ ಏನೇ ಇರಲಿ ಕನ್ನಡ ನಾಡು ನುಡಿ ಮತ್ತು ಲಿಪಿಯೊಂದಿಗಿನ ಭಾಷಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟಿದ್ದಂತೂ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಸುಮಾರು ಐದು ನೂರು ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಉರ್ಜಿತದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯ ಯುಗ ಕದಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕನ್ನಡಲಿಪಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ಭಾಷಾಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ನೆಲೆಗೊಂಡಿತು. ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂತು ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ ಕ್ರಮೇಣ ಸಂಸ್ಕೃತದೊಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ವ್ಯವಹಾರ ಹಂಚಿಕೊಂಡು ಕನ್ನಡ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದು ಕದಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲೇ.

ಕದಂಬರು ಕನ್ನಡದ ಜೊತೆಗೆ ಅಪಾರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರೇಮಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವರು ಬರೆಸಿರುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಾಸನಗಳು ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ಇವಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವೆಂದರೆ ಕೆಳಗುಂದಿಯವೀರಗಲ್ಲು, ತಮಟಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಪುರ್ದುಕಾನ್ ದಾನಶಾಸನ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಬದಲಾವಣೆ ಎಂದರೆ, ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳ ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ ಕೊನೆಗೊಂಡು ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ಹೆಚ್ಚಳಗೊಂಡದ್ದು. ಲಿಪಿ ಮಾಧ್ಯಮವು ಬದಲಾದುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದು ಮಹತ್ವವೆನಿಸಲಿಲ್ಲ, ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನೂ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ತಂದುದಕ್ಕೆ ಈ ಪಟ್ಟಿಸಿಕ್ಕಿತು. ಶಿವಸ್ತಂಧವರ್ಮನ ಹಿರೇಹಡಗಲಿ ಶಾಸನವು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿದ ಮೊದಲ ತಾಮ್ರಪಟ. ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದು ವೈದಿಕದತ್ತಿಯನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿರುವ ಈ ತಾಮ್ರಪಟದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಶರ್ಮನನ್ನು ಮೊದಲೊಂದು ಇಪ್ಪತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ವ್ರಿತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಂಚಿದ ವಿವರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವೈದಿಕ

ಕೊಡುಗೆಗಳು ಕದಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ ಸಂವಹನದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಕದಂಬರ ಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕೃತವು ಕೇವಲ ವ್ಯವಹಾರ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯದೆ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕಾವ್ಯ ಪರಂಪರೆಗೆ ಬಂತು. ಇದರ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಳಗುಂದದ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸ್ತಂಭಶಾಸನದಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸುಮಾರು ಐದು-ಆರನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕವಿ ಕುಬ್ಜ ಇದನ್ನು ಬರೆದ. 'ಕುಬ್ಜಸ್ವ ಕಾವ್ಯಮಿದಮಶ್ರುತಲೇ ಲಿಲೇಖ' ಎಂದು ಅವನೇ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಂಡಿರುವನು. ಪ್ರಾಚೀನ ಕದಂಬರ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ದಾಖಲೆಯಾದ ಇದು ಒಟ್ಟು 34 ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಸುಂದರ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಭಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರದೋಷಗಳು ಕಾಣಿಸಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಅಂದಿನ ನಿಘಂಟಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರದ ಕೆಲವು ಅಪರೂಪ ಪದಗಳು ಈ ಪ್ರೌಢ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನುಸುಳಿಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ. ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಕುಬ್ಜನು ಒಟ್ಟು ಒಂಬತ್ತು ಜಾತಿ ಭಂದಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಪುಷ್ಪಿತಾಗ್ರಾ, ಇಂದ್ರವಜ್ರ, ವಸಂತತಿಲಕ, ಮಂದಾಕ್ರಾಂತಾ, ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ ಮತ್ತು ದಂಡಕ ಶಾಖೆಯ 'ಪ್ರಚಿತ'ವೆಂಬವು ಈ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಸುಮಾರು 24 ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಬಳಸಿರುವ 'ಮಾತ್ರಾಸಮಕ' ಜಾತಿಯ 'ಮಿಶ್ರಗೀತಿಕಾ' ಭಂದಸ್ಸು ಹೊಸದೆಂಬುದು ಹಲವಾರು ಪಂಡಿತರ ಅಭಿಮತ. ಸರಳ ಗದ್ಯದಂತೆ ಓದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಹದಿನೈದು ಮಾತ್ರಾಪಾದದ ನಾಲ್ಕು ಸಾಲುಗಳ ಈ ಕಾವ್ಯಪ್ರಭೇದವನ್ನು ಕೆಲವರು ಗದ್ಯವೆಂದೇ ತಿಳಿದಿದ್ದರು. ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಗುಪ್ತರು ತುಸಾನ್ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ, ವಾಕಾಟಕರು ಅಜಂತಾ ಗುಹಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬೊವೆರ್ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳು ಇದೇ ಜಾತಿಯವೆಂಬುದನ್ನೂ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಐದರಿಂದ ಏಳನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೋ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಕುಬ್ಜನು ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಪರಿಚಯಿಸಿದ್ದು ಕುಬ್ಜನ ದೊಡ್ಡ ಕೊಡುಗೆ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಕವಿಕುಬ್ಜನ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿವರಗಳು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಕಾಲಿದಾಸಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ಆತನ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರಲೂಬಹುದು. ಈತನು ಹರ್ಷನ ಕಾಲದ ಬಾಣ ಮತ್ತು ಎರಡನೇ ಪುಲಕೇಶಿಯ ರವಿಕೀರ್ತಿಗಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿದ್ದನೆನಿಸುವುದು. ಕುಬ್ಜನ ನಂತರ ಬಂದ ಕದಂಬ ಕವಿಗಳಾರೂ ಕುಬ್ಜನಷ್ಟು ವಿಧದ ಭಂದಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವನಷ್ಟು ಸುದೀರ್ಘ ಶಾಸನಕಾವ್ಯವನ್ನೂ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಶಾಸನ ಕವಿಗಳು ಅನುಷ್ಠುಪ್ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಆರು ಕವಿಗಳು ಆರ್ಯ, ಸ್ರಗ್ಧರಾ, ಉಪಜಾತಿ, ಮುಂತಾದವನ್ನು ಅನುಷ್ಠುಪ್ ಜೊತೆ ಸೇರಿಸಿ ಬರೆದರು. ರವಿವರ್ಮನ ಕಾಲದ ದಾವಣಗೆರೆ, ಹಲಸಿ, ಗುಡ್ಡಾಪುರ ಶಾಸನಗಳು ಪ್ರೌಢಕಾವ್ಯಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಹಲಸಿಯ ಎರಡನೆಯ ಜಿನಶಾಸನದಲ್ಲಿರುವ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಭಂದಸ್ಸುಗಳು ಮತ್ತು ಗುಡ್ಡಾಪುರದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗಿರುವ 'ಮಾತ್ರಾಸಮಕ' ಭಂದಸ್ಸು ಬಹುಶಃ ಕುಬ್ಜಕವಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಇರಬಹುದು.

ಕುಬ್ಜನ ಕಾವ್ಯದ ಕುರಿತಾಗಿ ಒಂದಿಷ್ಟು : ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಳಗುಂದದ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿಗಿರುವ ಸ್ತಂಭಶಾಸನವು ಕದಂಬರ ಕುರಿತಾಗಿ ಹಾಗೂ ಮಯೂರ ವರ್ಮನ ಕುರಿತಾಗಿ ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮಯೂರನ ಕುರಿತಾಗಿ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವೆಂದರೆ ಅದು ಗುಡ್ಡಾಪುರ ಶಾಸನ. ವೇದ ವಿದ್ಯಾ ಪಾರಂಗತ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಎರಡೂ ಶಾಸನಗಳು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ, ಒಮ್ಮೆ ಮಯೂರ ಶರ್ಮನು ತನ್ನ ಅಜ್ಜ ವೀರ ಶರ್ಮಜೊತೆಗೆ ಪಲ್ಲವರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಂಚಿಯ ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದ ಎಂದು ಶಾಸನದ ನಾಲ್ಕನೇ ಸಾಲಿನ 9ನೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಕಲಿತು ವೇದ ವೇದಾಂಗ ಶೋಭಿತನಾಗಿದ್ದ ಮಯೂರ ಶರ್ಮನು, ಪಲ್ಲವರ ರಾಜ ಶಿವಸ್ಕಂದವರ್ಮನು ಸುಮಾರು 345 ರಿಂದ 355 ರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಂಚಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಜಗಳ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಶಿವಸ್ಕಂದವರ್ಮನ ಸೈನಿಕರಿಂದ ಅಪಮಾನಿತನಾದ. ಮಯೂರ ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಿನ ಆಳರಸರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೂರನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಸಹ ಅಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಸ್ಪಂದನೆ ಸಿಗದೇ ಪುನಃ ಅವಮಾನವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ. ಇವುಗಳಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಮಯೂರ ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು ಕಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವರ ಮೇಲೆ ತನ್ನ

ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ. ಶಸ್ತ್ರ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಆರಂಭಿಸಿದ ಅದನ್ನೇ ತಾಳಗುಂದ ಶಾಸನದ ನಾಲ್ಕನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ 11ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ

“ತತ್ರ ಪಲ್ಲವಾಶ್ವ ಸಂಸ್ಥೇನ ಕಲಹೇನ ತೀವ್ರೇಣ ರೋಷಿತಃ |
ಕಲಿಯುಗೇಸ್ಮಿನ್ನಹೋಬತ ಕ್ಷತ್ರಾತ್ಪರಿಪೇಲವಾ ವಿಪ್ರತಃ ||”

ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆತ ಕಂಚಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ದರ್ಭೆ ಹಿಡಿದು ಯಜ್ಞ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದವನು ತನ್ನ ಶರ್ಮ ಅಭಿದಾನವನ್ನು ತೊರೆದು ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಯುದ್ಧ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಸೂಚಕ ಅಭಿದಾನವಾದ ವರ್ಮನಾಗಿ ಬದಲಾವಣೆಗೊಂಡ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 5ನೇ ಸಾಲಿನ 14ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಯೂರ ವರ್ಮನು ‘ಶ್ರೀಪರ್ವತದ್ವಾರಾ ಸಂಶ್ರಿತಾಮ್’ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದೆ. ಶ್ರೀ ಶೈಲದ ದಟ್ಟಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡಗಾಡಿನ ಜನರಿಂದ ಸೇರಿದ ಸೇನೆ ಕಟ್ಟಿದ ಎನ್ನುವುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕವಿ ಕುಬ್ಜ ಇದನ್ನು ಮಾತ್ರಾ ಸಮಕ ಅಥವಾ ಮಿಶ್ರಗಣಗೀತಿಕಾ ಬಳಸಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸವೇ ಹಾಗೇ. ಇಲ್ಲಿನ ಅನೇಕ ರಾಜರು ರಾಜ ವಂಶಸ್ಥರು ಅಧ್ಯಯನ ಶೀಲರಾಗಿದ್ದರು, ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆರಾಧಕರು ಪೋಷಕರು ಆಗಿದ್ದರು. ಇದು ಸದ್ಯದ ವಿಷಯವಲ್ಲ ತಲತಲಾಂತರಗಳಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದದ್ದು ಅದಕ್ಕೇ ಅಲ್ಲವೇ ನಮಗೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ದೊರಕುವುದು.

ಅಗ್ರತಃ ಚತುರೋ ವೇದಾಃ ಪೃಷ್ಠತಃ ಸಶರಂ ಧನುಃ |
ಇದಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಇದಂ ಕ್ಷಾತ್ರಂ ಶಾಪಾದಪಿ ಶರಾದಪಿ ||

ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನು ಕಲಿತು ಕಂಠಸ್ಥನಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ ವೇದ ವೇದಾಂಗಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನ ನನ್ನಲ್ಲಿದೆ ಅದೇ ರೀತಿ ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಧನುರ್ವೇದವನ್ನೂ ಕಲಿತಿದ್ದೇನೆ, ನನ್ನ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಾಣದೊಂದಿಗೆ ಬಿಲ್ಲಿದೆ, ನಾನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧನಿದ್ದೇನೆ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಇದೆ, ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ತೇಜಸ್ಸು ನನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಹಾಗೂ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸು ಇಡೀ ದೇಹದಲ್ಲಿದೆ ನಾನು ಸಂಸ್ಕಾರವಂತನೂ ಹೌದು ಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ಹೌದು. ಎನ್ನುವ ಚಿತ್ರಣ ಈ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ ನಮಗೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವರಿಂದ ಅವಮಾನಿತನಾದ ಕದಂಬ ವಂಶದ ದೊರೆ ಮಯೂರ ‘ಪಲ್ಲವಾಶ್ವ ಸಂಸ್ಥೇನ ಕಲಹೇನ ತೀವ್ರೇಣ ರೋಷಿತಃ’ ಪಲ್ಲವರ ಅಶ್ವಮೇಧಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕುದುರೆಯಿಂದ ಆದ ಕಲಹದಿಂದ ಮಯೂರ ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡಿದ್ದ. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸನದ 5ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ 13ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ

“ಕುಶ ಸಮಿತ್ಯು ಗಾಜ್ಯ ಚರುಗ್ರಹಣಾದಿಧಕ್ಷೇನ ಪಾಣಿನಾ |
ಉದ್ವವರ್ಹ ದೀಪ್ತಿಮಚ್ಛಸ್ತ್ರಂ ವಿಜಿಗೀಷಮಾಣೋ ವಸುನ್ಧರಾಮ್ ||”

ದರ್ಭೆ ಹಿಡಿದು ಆಜ್ಯ ಮತ್ತು ಚರುಗಳಿಂದ ಹೋಮ ಹವನಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಿದ್ದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳಲು ಹೊರಟ ಎನ್ನುವುದಾಗಿ ತಾಳಗುಂದದ ಸ್ತಂಭ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಯೋಂತಪಾಲಾನ್ ಪಲ್ಲವೇಂದ್ರಾಣಾಂ ಸಹಸಾ ವಿನಿಜ್ಜಿತ್ಯ ಸಂಯುಗೇ |
ಅದ್ಭು ವಾಸ ದುಗ್ಗ್ನ ಮಾಮಟವೀಂ ಶ್ರೀ ಪವ್ರತ ದ್ವಾರ ಸಂಶ್ರಿತಾಮ್ ||

ಕಂಚಿಯಿಂದ ಹೊರಟ ಮಯೂರ ಧನುರ್ವೇದಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಪರ್ವತ ಅಥವಾ ತ್ರಿಪರ್ವತದ ದಟ್ಟ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿನ ಮೂಲ ನಿವಾಸಿಗಳ ಪಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಾರೇ ಮೊದಲಾದ ರಾಜರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಕಪ್ಪ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಎನ್ನುವುದಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಉಪಾಯದಿಂದ ಪಲ್ಲವರ ಕೈಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಕ್ಕಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳದೇ ಪರ್ವತದ ಸುತ್ತಲಿನ ಪಲ್ಲವರ ಸಾಮಂತ ದೊರೆಗಳಾದ ಆಂಧ್ರಪಾಲರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಡಿಸಿ ಆ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತನ್ನ ಸುಪರ್ದಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಮಯೂರ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗುತ್ತ ಬಂದ.

ಕದಂಬರು ಮತ್ತು 'ಕುಂತಲೇಶ್ವರ ದೌತ್ಯ'

ಉತ್ತರದ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಕ್ಷತ್ರಪರನ್ನು ಕ್ರಿ ಶ ಸುಮಾರು 3ನೇ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಶಾತವಾಹನ ದೊರೆ ಗೌತಮೀಪುತ್ರ ಸಾತಕರ್ಣಿಯು ಸೋಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಭೂಭಾಗ ಸಾತವಾಹನರಿಗೆ ಸೇರಿತು. ಕ್ರಮೇಣ ಸಾತವಾಹನರ ಅವನತಿಯ ತರುವಾಯ ಕದಂಬರು ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರದ ರಾಜವಂಶಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಿಟ್ಟುಕೊಂಡವರಲ್ಲಿ ಕದಂಬರೇ ಮೊತ್ತಮೊದಲಿಗರು ಎನ್ನಬಹುದು. ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗುಪ್ತರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದ ಬಾಂಧವ್ಯ ಬೆಳೆದ ಕುರಿತು ಕುಬಟೂರಿನ ಶಾಸನ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ದ್ವೀಪೇ ಜಂಬೂಮತಿಕ್ಷೇತ್ರೇ ಭಾರತೇ ಶ್ರೀಧರಾನ್ವಿತೇ |

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತೇನ ಸುಕ್ಷೇತ್ರೇ ಧರ್ಮಗೇಹೇನ ಧೀಮತಾ ||

ರಕ್ಷಿತೋ ದಕ್ಷಿಣಾಪಾತ್ರ ಜನ ಸಂಪದ್ವಿರಾಜಿತಃ || ಎನ್ನುವುದಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಗುಪ್ತ ಎನ್ನುವ ಹೆಸರೇ "ಗುಪ್ತ" ಎಂದಾಗಿದ್ದು ಅದುವೇ ಗುಪ್ತವೊಳಲಿನ ಗುಪ್ತರು ಎಂದಾಗಿರಬಹುದು ಮತ್ತು ಗುಪ್ತವೇ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಅದು ಕುಪ್ಪಟವಾಗಿ ಕುಪ್ಪಟೂರು ಕುಬಟೂರು ಎಂದಾಗಿರಬಹುದು ಎನ್ನುವ ಆಶಯ ಅನೇಕ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರದು. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ.1159ರ ಹಿರೇಮಾಗಡಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಗುಪ್ತರ ಒಂದು ಕವಲು ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಿಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವುದು ಗುಪ್ತರ ದಕ್ಷಿಣದ ನಂಟಿಗೆ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇವಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಗುಪ್ತವೊಳಲು' ಮತ್ತು 'ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಿ' ಎರಡೂ ಸಹ ಬನವಾಸಿಗೆ ಅಷ್ಟೇನೂ ದೂರವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರಿಗೂ ಮತ್ತು ಉತ್ತರದ ಗುಪ್ತರಿಗೂ ನಂಟಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ತಳ್ಳಿಹಾಕುವಂತಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರದ ಗುಪ್ತರ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಕದಂಬರ ಕೀರ್ತಿ ಹರಡಿರಲೂಬಹುದು.

ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಕೃತಿ "ಔಚಿತ್ಯ ವಿಚಾರ ಚರ್ಚಾ" ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕೃತಿಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. "ಕುಂತಲೇಶ್ವರ ದೌತ್ಯ" ಎನ್ನುವುದು ಆ ಕೃತಿಯ ಹೆಸರು. ಕೃತಿಯನ್ನು ಕಾಳಿದಾಸ ಎನ್ನುವ ಕವಿ ಬರೆದದ್ದು ಎನ್ನುವುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಕೃತಿ ಇನ್ನೂ ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಆ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸನ್ನಿವೇಶ ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರನ್ನು ಕುರಿತಾದದ್ದು. ಕ್ರಿ. ಶ. 400-425ರ ತನಕ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಕದಂಬ ರಘು(ರಘುಪತಿ ವರ್ಮ) ಅನ್ನುವವನು ಕುರಿತಾಗಿರುವುದು. ಗುಪ್ತರ ಎರಡನೇ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಎನ್ನುವವನು ಸಮಕಾಲೀನ ದೊರೆ ಈ ರಘು. ಈ ರಘುವಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನದ ಕಾಳಿದಾಸನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಈ ಕಾಳಿದಾಸ ಎನ್ನುವವನು ರಘುವಿನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ನೋಡಿ ಬೆರಗಾಗಿದ್ದನು. ತನಗೆ ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅರ್ಹತೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಈ ಕಾಳಿದಾಸ ರಗಹುವಂಶ ಮತ್ತು ಕುಮಾರಸಂಭವದ ಕಾಳಿದಾಸನಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿ ಕುಂತಲೇಶ್ವರ ದೌತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಕದಂಬರಿಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತರೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದುದು ತಿಳಿದು

ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಸಂಬಂಧದೊಡನೆ ಕದಂಬ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಎರಡನೇ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮಗ ಕುಮಾರ ಗುಪ್ತನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಕದಂಬರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತಾರದತ್ತ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನಹರಿಸದೇ ಇದ್ದರೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ರಾಜತಾಂತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ವೈವಾಹಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತುಂಬಾ ದೂರಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿರುವುದು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮನ ಎರಡನೆಯ ಮಗಳು ಅಜಿತ ಭಟ್ಟಾರಕೆ ಎನ್ನುವವಳು. ಅವಳನ್ನು ವಾಕಾಟಕ ವಂಶದ ನರೇಂದ್ರಸೇನ ಎನ್ನುವ ರಾಜನಿಗೆ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನೂ ಮೀರಿ ಮುಂದೆ ತನ್ನ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮ ಕದಂಬರ ಮೂಲದೊರೆ ಮಯೂರನ ಮರಿಮಗ. ಈತ ಸೊರಬದಲ್ಲಿರುವ ತಾಳಗುಂದದ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೆರೆಯೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವಿಭಜಿತ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದ ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಬಹುಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅಳುಪ ಎನ್ನುವ ರಾಜವಂಶ ಆಳಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊಂಬುಜ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ ಶ 7ನೇ ಶತಮಾನದ ತನಕವೂ ಇವರ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಪರದೇಶದಲ್ಲೂ ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಳುಪ ದೊರೆ ಪಶುಪತಿ ಎನ್ನುವವನಿಗೆ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮ ತನ್ನ ಮೂರನೆಯ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಕಾಕುಸ್ಥವರ್ಮ ಕದಂಬ ವಂಶದಲ್ಲಿಯೇ ತಾನು ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈತನ ಮುತ್ಸದ್ಧಿತನ ಮೆಚ್ಚಲೇಬೇಕು. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮನೆತನಗಳ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸಿ ಇಡೀ ಕದಂಬ ವಂಶದ ರಕ್ಷಕನಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನು ಕದಂಬರ ಕಾಲದ ಲಿಪಿ ಮತ್ತು ಭಾಷಾ ವೈವಿಧ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಶಾಸನಗಳಗಳ ಕಡೆ ಗಮನ ಹರಿಸುವುದಾದರೆ, ಕದಂಬರು ದೇವಸ್ವ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವ ಎರಡನ್ನೂ ಆಚರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದವರು. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ಸಹ ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವುದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಕದಂಬರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಶಿಲೆ ಮತ್ತು ತಾಮ್ರಪಟಗಳ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆಸಿದ್ದರೂ ಸಹ ಇವರದ್ದೇ ಆದ ಶೈಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು ಕಾಣಸಿಗದು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆದರೆ ಮಳವಳ್ಳಿ, ತಾಳಗುಂದ, ಬನವಾಸಿ, ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಹಲಸಿ, ಅರ್ವಾಳಂನಲ್ಲಿ ಭಗ್ನಾವಶೇಷಗೊಂಡಿರುವ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಸಹಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಷ್ಟು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ನವೀಕರಣಕ್ಕೊಳಗಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವಾದ ಅರ್ವಾಳಂ ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಮೂಲಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುಹಾಲಯ. ಕದಂಬರ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಲಿಪಿಕಾರರ ಹೆಸರು ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಹ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು ಸಿಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕದಂಬರ ಕಾಲವು ಲಿಪಿಕಾರರದ್ದಾಗಿತ್ತೇ ವಿನಃ ವಾಸ್ತು ವಿನ್ಯಾಸಕಾರರದ್ದಂತೂ ಅಲ್ಲ.

ಭಾಷಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕದಂಬರನ್ನು ನೋಡುವುದಾದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರೇಮಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಕದಂಬರು ಬರೆಸಿರುವ ಬಹುತೇಕ ತಾಮ್ರಪಟ ಶಾಸನಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆ. ಕೆಳಗುಂದಿಯವೀರಗಲ್ಲು, ತಮಟಕಲ್ಲು, ಮತ್ತು ಪುರ್ದುಕಾನ್ ದಾನಶಾಸನಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳು. ಕದಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳ ಯುಗ ಕ್ರಮೇಣ ಕೊನೆಗೊಂಡು ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ಹೆಚ್ಚುಗೊಂಡದ್ದು. ಬರಹದ ಮಾಧ್ಯಮ ಬದಲಾಗುತ್ತಾ ಬಂದು ಶಿಲೆಯಿಂದ ತಾಮ್ರಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿದ್ದು ಮಹತ್ವವೆನಿಸಲಿಲ್ಲ, ವಿಬಹಿನ್ನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನೂ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ತಂದುದಕ್ಕೆ ಈ ಪಟ್ಟ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಹಿರೇಹಡಗಲಿಯ ಶಿವಸ್ತಂಧವರ್ಮನ ಶಾಸನವು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿದ ಮೊದಲ ತಾಮ್ರಪಟವಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಈ ತಾಮ್ರಪಟದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಶರ್ಮ ಪ್ರಮುಖನಲ್ಲದೇ ಇಪ್ಪತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ವ್ರಿತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಂಚಿದ ವಿವರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಅಲೆಯನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿದವು.

ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಂತೆ ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ವಯಕ್ತಿಕ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕಾರಣ, ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಫಲಾನುಭವಿ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಮುದಾಯ ಬಿಟ್ಟು, ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿರುವುದು ತೀರಾ ಅಪರೂಪವಾಗಿತ್ತು. ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ದತ್ತಿ ದಾಖಲೆಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಲಾಭವಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಹೆಸರು ಬಂದರೂ ಅವರನ್ನಿಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿರುವುದು ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾತ್ರ.

ಕದಂಬರ ಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕೃತವು ವ್ಯವಹಾರ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯದೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡ ಕಾವ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮವಾಯಿತು. ಇದು ನಮಗೆ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲು ಸಿಗುವುದು ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಳಗುಂದ ಸ್ತಂಭಶಾಸನದಲ್ಲಿ. ಸುಮಾರು ಐದನೇ ಶತಮಾನದ ಕವಿ ಕುಬ್ಜ ಇದರ ಕರ್ತೃ. 'ಕುಬ್ಜಸ್ವ ಕಾವ್ಯಮಿದಮಶ್ರುತಲೇ ಲಿಲೇಖ' ಎಂದು ಅವನೇ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಕದಂಬರ ಅತಿ ದೀರ್ಘ ದಾಖಲೆಯಾದ ಇದು ಒಟ್ಟು 34 ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದ್ಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಸುಂದರ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಿರುವ ಈ ಕಂಭಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರದೋಷಗಳು ಕಾಣಿಸಿಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಮಕಾಲೀನ ಜಗತ್ತಿನ ಭಾಷಾ ಲೋಕದ ನಿಘಂಟಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರದ ಕೆಲವು ಅಪರೂಪ ಪದಗಳು ಈ ಪ್ರೌಢ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

ಕುಬ್ಜನು ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಜಾತಿ ಛಂದಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಿತಾಗ್ರಾ, ಇಂದ್ರವಜ್ರ, ವಸಂತತಿಲಕ, ಮಂದಾಕ್ರಾಂತಾ, ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ ಮತ್ತು ದಂಡಕ ಶಾಖೆಯ 'ಪ್ರಚಿತ'ವೆಂಬವು ಈ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಸುಮಾರು 24 ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಯೋಜಿಸಲು ಬಳಸಿರುವ 'ಮಾತ್ರಾಸಮಕ' ಕುಟುಂಬದ 'ಮಿಶ್ರಗೀತಿಕಾ' ಛಂದಸ್ಸು ಹೊಸದೆಂಬುದು ವಿದ್ವದ್ವಲಯದ ಅಭಿಮತ. ಸರಳ ಗದ್ಯದಂತೆ ಓದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಹದಿನೈದು ಮಾತ್ರಾಪಾದದ ನಾಲ್ಕು ಸಾಲುಗಳ ಈ ಕಾವ್ಯಪ್ರಭೇದವನ್ನು ಕೆಲವು ಪಂಡಿತರು ಗದ್ಯವೆಂದೇ ಭ್ರಮಿಸಿದ್ದುಂಟು. ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಗುಪ್ತರು ತಮ್ಮ ತುಸಾನ್ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ, ವಾಕಾಟಕರು ಅಜಂತಾ ಗುಹಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಬೊವೆರ್ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳು ಇದೇ ಜಾತಿಯವೆಂಬುದನ್ನೂ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಐದು-ಏಳನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೋ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ಕುಬ್ಜನು ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಪರಿಚಯಿಸಿದ್ದೊಂದು ವಿಶೇಷ.

ಕವಿಕುಬ್ಜನ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿವರಗಳಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಕಾಲಿದಾಸನ ನಂತರದ ಕಾಲದವನಾಗಿರಬಹುದಾದ ಈತನು ಹರ್ಷನ ಬಾಣ ಮತ್ತು ಪುಲಿಕೇಶಿ, ರವಿಕೀರ್ತಿಗಿಂತ ಒಂದು ಶತಮಾನ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿದ್ದನೆನಿಸುವುದು. ಸೃಜನಾತ್ಮಕ ಕವಿ ಕುಬ್ಜನು ಆ ಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಂತೂ ಹೌದು. ಕುಬ್ಜನ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕದಂಬಶಾಸನ ಕವಿಗಳು ಯಾರೂ ಸಹ ಅವನಷ್ಟು ವಿಧದ ಛಂದಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವನಷ್ಟು ಸುದೀರ್ಘ ಶಾಸನಕಾವ್ಯವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಲಿಲ್ಲ. ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಶಾಸನ ಕವಿಗಳು ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸೊಂದನ್ನೇ ಬಳಸಿದರು. ಇನ್ನಾರೂ ಕವಿಗಳು ಆರ್ಯ, ಸ್ರಗ್ಧರಾ, ಉಪಜಾತಿ, ಮುಂತಾದವನ್ನು ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಜೊತೆ ಸೇರಿಸಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬರೆದರು. ಇದೇನೇ ಇರಲಿ ರವಿವರ್ಮನ ಕಾಲದ ದಾವಣಗೆರೆ, ಹಲಸಿ, ಗುಡ್ಡಾಪುರ ಶಾಸನಗಳು ಪ್ರೌಢಕಾವ್ಯಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಹೀಗೇ ಕದಂಬರು ನಮ್ಮ ನಾಡಿಗೆ ರಾಜಕೀಯ ಭದ್ರ ಬುನಾದಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ, ಭಾಷಾ ಕ್ಷೇತ್ರದ ರೂವಾರಿಗಳಾದರು.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗೋವಾದ ಅವಾಳಂ ಶಿವಾಲಯ ಶಾಸನವು ನನ್ನ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುವುದು. ಇಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ಕಾಣುವ ಮತ್ತು ಕಾಣಿಸುವ ಅವಕಾಶ ನನಗೊದಗಿತ್ತು. ಇದು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಏಳುಸಾಲುಗಳ ಶಾಸನದಲ್ಲಡಗಿರುವ ಸುಶ್ರಾವ್ಯ ಕಾವ್ಯದ ಸೊಗಸು. ಲಿಂಗದ ಬುಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಿರುವ ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಪ್ರಯಾಸಪಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ, ಗುಹಾಲಯದ ಸಂಜೆಗತ್ತಲ ಪ್ರಶಾಂತ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಓದಿದಾಗ, ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ ಕಾನನದ ಸೊಬಗು ಗುಹಾಲಯವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದ ನಿಸರ್ಗದೊಡನೆ ಸಂಗಮಗೊಂಡು ನನ್ನನ್ನು ಮಂತ್ರಮುಗ್ಧನನ್ನಾಗಿಸಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ರಮ್ಯೋಪವನ ಕಾನನಾಃ', 'ಭಗಮನೀಶಸ್ಸದಾಸನ್ನಿಹಿತೋಹರಃ', 'ವೀರಾಸನಾದಿಭಿಃ ಸಾಗತಾ ಚೇಷ್ಟ ಯಾಪಾಗತಸ್ತೀಹ', 'ಮಹಾಲಯೇ', ಎಂಬ ಕಾವ್ಯ ತುಣುಕುಗಳು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕಿನ್ನರಿಬಾರಿಸಿದ್ದವು. ಹೆಚ್ಚು ಛಂದಾಃಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಬಳಸದೆ ರೂಪಿಸಿರುವ ಈ ಸುಂದರ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕಂಡರಿಸಿದ ಕದಂಬ ಕವಿ ಅಜ್ಞಾತನಾಗಿರುವುದೊಂದು ಆತಂಕದ ವಿಷಯ.